

SELEVCIA

AD CALYCADNVM

SAYI III -2013

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNVM III

Olba Kazısı Yayınları

Olba Kazısı Yayınları
SELEVCIA AD CALYCADNVN III

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia ad Calycadnum* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia ad Calycadnum* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsuz yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia ad Calycadnum* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia ad Calycadnum* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Murat Özyıldırım

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Meral Akurgal
Prof. Dr. Salim Aydıöz
Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Scott Redford
Prof. Dr. Aygül Süel
Prof. Dr. Fikret Yegül
Doç. Dr. Sedef Çokay-Kepçe
Doç. Dr. Efrumiye Ertekin
Doç. Dr. Mehmet Fatih Yavuz
Yrd. Doç. Dr. Figen Çevirici-Coşkun
Yrd. Doç. Dr. Merih Ereğ
Yrd. Doç. Dr. Fikret Özbay
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat Özgen
Yrd. Doç. Dr. Sema Sandalcı
Yrd. Doç. Dr. Hacer Sibel Ünalın
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia ad Calycadnum
Olba Kazısı Yayınları
Sertifika No:

Sayı: 3

ISBN: 978-6055-668-33-4
Mayıs 2013, İstanbul

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Okt. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33342,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
e- posta: ozyildirimmurat@gmail.com

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com
Sertifika No:

Baskı ve Cilt

Yayıncılık Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi, No: 12
197-203, Topkapı - İstanbul
Tel: 0212 612 58 60
Sertifika No:

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Seleucia ad Calycadnum | Sayı 3 | Nisan 2013

Olba'da Şeytanderesi Vadisi'ndeki Kaya
Kült Alanında Bulunan Unguentariae
Tuna Akçay
9

2012 Yılı Efes, Ayasuluk Tepesi ve St. Jean
Anıtı Kazıları Depo Çalışmalarından İlk
Gözlemler, Yeni Bir Keşif: Ayasuluk'ta Cam
Atölyesi
Ebru Fatma Fındık
31

Bizans Sikkelerinde Başmelek Mikhail ve
Aziz Mikhail Tasvirleri
Ceren Ünal
49

Klaros Kasesi ve Anadolu'da Pers
Egemenlik Döneminde Cam Kase Üretimi
Konusunda Düşünceler
Emre Taştemür
65

Silifke Müzesi'nden Erken Bizans
Dönemine Ait Gümüş Tılsım
Gülğün Köroğlu
81

Olba Kazılarında Küçük Buluntular
Emel Erten
101

Ermeni Baronluğu'nun Kuruluşu
Fatma Akkuş Yiğit
129

Artuklu Türkmenleri'nin Sikkelerinde
Mitolojik Bir Yaratık: "Çift Başlı Kartal"
Ramazan Uykur
145

Fatsa Cıngırt Kayası'ndan Ele Geçen 10
Sikke Üzerine Gözlemler
Ayşe Fatma Erol - Deniz Tamer
159

Genius Loci: Towards a Roman
Understanding of Carthage
Jessica L. Ambler
183

Kuşadası, Kadıkalesi/Anaia Kazısı 2007-
2010 Sezonu Cam Buluntuları "Pencere
Camları"
Tümay Hazinesdar Coşkun
197

Olba Manastırı: 2012 Yılı Kazı Sonuçları
ve Merkez Mekânlar Üzerine Düşünceler
Murat Özyıldırım
211

Erken Hıristiyanlık Döneminde Cilicalı
Şifavericiler: Dioscorides, Cosmas ve
Damianus
Sevim Ayteş Canevello
223

Osmanlı'nın Arkeoloji Algısı: Kilikia
Örneği
Songül Ulutaş
233

Olba Kazısı Kiremit Örnekleri
Arkeometrik Çalışmaları
Ali Akın Akyol - Ebru Erdoğan Yıldırım - Emel
Erten - Yusuf Kağan Kadioğlu
249

Kitap Tanıtımı

Tanrıça ve Boğa
Emel Erten
269

İstanbul'un Tarihi Eserleri
Ahmetcan Sayalı
277

Anadolu'da Kadın: On Bin Yıldır Eş, Anne,
Tüccar, Kraliçe
Hüseyin Üreten
281

PRAEFATIO

Olba Kazaları'nın süreli yayını *Seleucia ad Calycadnum*'un 2013 yılında üçüncü sayısını sunarken, dergimizin yayın yaşamına aralık vermeden devam etmekte olmasının mutluluğu içinde olduğumuzu belirtmek isteriz. Öncelikle, bu yeni sayıda yayınlanmak üzere çalışmalarını bize göndermek nezaketinde bulunan değerli meslektaşlarımıza, yayın kurulu üyelerimize teşekkürlerimizi sunarız. Onların katkılarıyla ortaya çıkan bu sayının, eskiçağ uygarlıkları ve dilleri, tarihi konusunda çalışan akademisyenlerin ve bu alanlara ilgi duyan okurların yakından tanıdıkları Homer Kitabevi tarafından yayınlanması, yayın ekibimiz için ayrı bir sevinç kaynağıdır. Bizimle çalışmayı severek kabul eden değerli dostumuz, Homer Kitabevi sahibi Ayşen Boylu'ya ve *Seleucia ad Calycadnum*'un bu sayısının grafik düzenlemelerini büyük bir titizlikle gerçekleştiren Sinan Turan'a şükran borçluyuz.

Arkeoloji, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri, Sanat Tarihi konularında çalışan uzmanlara dergimiz kapılarının hep açık olduğunu ve gelecek sayılarımızda onların değerli çalışmalarına yer vermekten mutluluk duyacağımızı belirtiriz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (Klasik Filolog, MA)

PREFACE

We are pleased to present volume 3 of *Seleucia ad Calycadnum* which has been continuously published since 2011. First and foremost, we would like to thank all our colleagues for their scholarly contributions and our editorial board for their valued input. Due to their expert participation, we are this and subsequent volumes will be published by Homer Books, widely recognized by those who study ancient civilizations and languages. We are grateful to Ayşen Boylu, owner of Homer Books, who kindly agreed to work with us, and Sinan Turan, who meticulously designed the graphics of this volume.

We would also like to state that our journal is open to scholars of fields of archaeology, ancient languages and cultures and history of art. We would always welcome their works in the forthcoming volumes.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (Classical Philologist, MA)

Olba Kazısı Yayınları
SELEVCIA AD CALYCADNVN

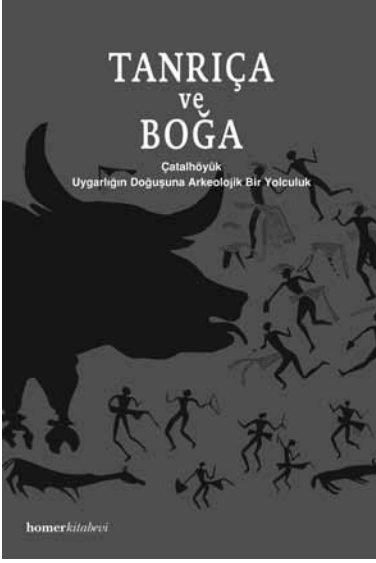
Makale Başvuru Kuralları

Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. *Seleucia ad Calycadnum*, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık tümü 12 punto büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.
Kitap için:
Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.
Makale için:
Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.
- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Makale ve levhalar, CD’ye yüklenerek çıktısı ile birlikte yollanmalıdır.

Tanrıça ve Boğa

Çatalhöyük Uygarlığın Doğuşuna
bir Arkeolojik Yolculuk

Michael Balter

Çeviri: Selen Hırçın Riegel

352 sayfa, 37 resim

Homer Kitabevi, İstanbul 2008

Tanrıça ve Boğa

Emel Erten*

Türkiye'ye ilk ziyaretini 1990'lı yılların başında yapan biyolog Michael Balter'ın önce Anadolu'nun antik uygarlıklarına; daha sonra da röportaj yapmak üzere gönderildiği Çatalhöyük'e duyduğu ilgi o denli derindir ki, sonunda büyük bir tutkuya dönüşür ve böylece "Tanrıça ve Boğa" adlı kitap ortaya çıkar. Yazar, kitabını kendi ifadesiyle "bu muhteşem ülkenin halkına ve özellikle Türk gençliğine" armağan eder. Hatta coşkusu bu kadarla da kalmaz ve yapıtından elde edeceği tüm geliri de Birleşik Krallık'ta arkeoloji eğitimi görmek isteyen Türk öğrencilerine burs olarak bağışladığını belirtir.

Daha işin başında böylesine coşku ve güzel amaçlarla okunmaya başlanan "Tanrıça ve Boğa", bir edebiyat yapıtı duyarlılığıyla okuyucusunu kavrar ve kitabın Birinci Bölümü'nde "Bu Neolitik!" başlığı altında Konya Ovası'nda 1958 yılında İngiliz arkeologlar James Mellaart, David French ve Alan Hall tarafından keşfedilen Çatalhöyük'ün ilgi çekici

* Prof. Dr. Emel Erten, Gazi Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara.
E-posta: eerten@gazi.edu.tr.

öyküsüne götürür. O zamana kadar İç Anadolu'da Neolitik Çağ'a ait hiçbir yerleşim izinin bulunmadığı düşünülmektedir ve onların Konya Ovası'nda görkemli bir Neolitik merkezi saptamış olmaları, büyük bir buluş anlamına gelmektedir. Aynı bölümde, James Mellaart'ın yaşam öyküsü, mesleki çalışmaları da kaleme alınır. Bu, aslında önce gözü dönmüş bir başarı hırsıyla davranan ve o zamanlar çok daha ulaşılmaz ve bilinmez görünen İç Anadolu'da büyük bir buluşla ödüllenen bir arkeoloğun hikayesidir. O'nun hırslarına yenik düşüşünün ibret verici sonuçları bir yandan anlatılırken; diğer yandan Neolitik merkezin insanlık tarihinde taşıdığı büyük önemini nedenleri vurgulanır.

“Prehistorik bir Sanat Galerisi” başlıklı İkinci Bölüm'de Çatalhöyük kazılarının 1961 yılında başlaması, James Mellaart'ın önemli bulguları anlatılır. Buna karşılık, Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü başkanlığından ayrılan Seton Lloyd'un yerine kendisi için beklediği görevlendirme gerçekleşmeyecek; hatta daha önce sahip olduğu müdür yardımcılığı görevini bile yitirecektir James Mellaart.

Ne yazık ki, James Mellart arkeolojik keşiflerinde gösterdiği başarıyı Türkiye'deki geçerli kanunlara uygun davranmakta gösteremez. İşte, Üçüncü Bölüm (Dorak Hadisesi), onun başrol oyuncusu olduğu arkeoloji tarihinin en “esrarengiz” sayfalarından birine ayrılmıştır. Bu öyle bir olaydır ki, parlak buluşlarıyla herkesin ilgisini çeken Çatalhöyük'ün arkeolojik incelemesinin sürmesini otuz yıl geciktirecektir.

Bundan yıllar sonra güven uyandıran ama arkeolojik arazi çalışmalarıyla değil, teorisyenliği ile tanınan yepyeni bir bilim adamı Çatalhöyük kazılarını yeniden başlatmayı başaracaktır. Ancak, yıl artık 1993 olmuştur. Bu iyi eğitilmiş, iyi niyetli insan, Ian Hodder'dır. Dördüncü Bölüm, “Ian Hodder” başlığı altında “Tanrıça ve Boğa” kitabının asıl konusunu oluşturan Çatalhöyük'ün ikinci dönem kazılarının kahramanını tanıtmaktadır. O, adım adım yolunda ilerleyecek, kazı ekibini oluşturacak, James Mellaart'dan çok daha ince, temkinli, Türkiye'deki yasalara saygılı bir çalışma yapacaktır. Arazide kazı işini başarıyla yürütebilecek ekip üyelerini bir bir seçecek, Çatalhöyük'de yepyeni bir kuşakla gelişen başarılı bir arkeolojik projenin yürütülmesine önderlik edecektir. Ancak, bütün bunların ötesinde, Ian Hodder'ın öncülük ettiği arkeolojik teorisinin geçerliliğini kanıtlamak gibi bir misyonu da vardır.

Ian Hodder'ın daha öğrencilik yıllarında tanıştığı, Lewis Binford ile David Clarke'ın temsil ettikleri yenilikçi arkeolojik yaklaşım, bilim dünyasında kabul görerek, zaman içinde “Süreçselcilik” ya da “Süreçsel Arkeoloji” adı ile anılmaya başlanmıştır. Bu ekol, eski çağ toplumlarının

yaşadıkları değişim süreçlerinden yola çıkarak sonuçlara varmayı öngörmektedir. David Clarke'ın beklenmedik ve erken ölümü sonrasında Süreçsel Arkeoloji'yi Lewis Binford temsil ederken, Ian Hodder kendi arkeoloji teorisini "Symbolic and Structural Archaeology" adlı kitabında ele aldığı "Art-Süreçsel Arkeoloji" başlığıyla somutlaştırır. Yine Art-Süreçsel Arkeoloji'yi ayrıntılı olarak ele aldığı "Reading the Past" adlı yapıtı, üniversitelerde okutulan arkeolojik teori derslerinin kaynak kitabı haline gelir. Bu yaklaşımı doğrulamak amacı ile girişilmesi gereken bir arazi ve kazı deneyimi gerekmektedir. Çatalhöyük de zengin Neolitik buluntularıyla ideal bir arkeoloji laboratuvarı niteliği taşımaktadır. Bütün bunlar, "Tanrıça ve Boğa" kitabının Beşinci Bölüm'ünde "Çatalhöyüğe Dönüş" başlığı altında anlatılmaktadır.

Altıncı Bölüm ise, "Yüzeyde" başlığını taşımakta, Çatalhöyük kazı ekibine Roger Matthews ve Wendy Matthews'ın katılış öyküleri dile getirilmektedir. Bu arkeolog çift, kazının başlangıcından itibaren önemli roller üstlenecekler, Ian Hodder'ın en yakın çalışma arkadaşları olacaklardır.

"Malanın Ucuunda" başlıklı Yedinci Bölüm ise, Çatalhöyük ekibine arazi çalışmalarını yürütmek üzere 1995 yılında Shahina Farid'in katılımıyla ilgilidir. Sekizinci Bölüm'de "Sevgili Günlük" başlığı altında Çatalhöyük'ün 1996 kazı çalışmalarından söz edilmektedir. Bu, artık kazının yerleştiği, kurumsallaştığı bir sezondur. Her kazıcının kişisel gözlem ve düşüncelerini kaydetmeye yarayan kazı çevrim içi günlük tutma sistemi de aynı yıl kullanılmaya başlanır. Bir yandan da her kazı başkanı gibi Ian Hodder da kazısına sponsorlar bulmak için çabalamakta, onların desteklerini almak için uygun bahaneler aramaktadır. O yıl arkeobonatik çalışmaları Christine Hastorf'un da katılımıyla yürütülmektedir. Onların elde ettikleri sonuçlar, Çatalhöyük'ün sadece tarımsal ürünleri konusunda değil; aynı zamanda toplumsal ilişkiler, cinsiyet rolleri gibi konularda da önemli bilgiler sunmaktadır.

Dokuzuncu Bölüm (Neolitik Devrim), Aşıklı Höyük kazıları, Gordon Childe tarafından ilk kez kullanılan "Neolitik Devrim" terimi ve içeriği, G. Childe'dan farklı düşünen R. Braidwood ve yandaşlarının düşünce ve önerilerine ayrılmıştır. Bunlar karşısında yeni bir figür olarak Lewis Binford'un ortaya çıkışına da yer verilir. Tarım ve yerleşik kültür arasındaki bağlantıyı inkar eden Natuf kültürünün D. Garrod tarafından keşfi konusu da bu bölümde incelenir. Bilindiği gibi, Natuf kültüründe yerleşik yaşama geçiş söz konusu olduğu halde, tarımın ve havıacılığın bulunmaması yerleşik yaşam - tarım ilişkilerini yeniden sorgulamayı gerekli kılmaktadır.

İnsanoğlunun yerleşik düzene, bir arada topluluklar oluşturarak yaşamaya geçişinin gerisindeki nedenleri açıklamaya çalışan uzmanların görüşlerinin yansıtıldığı Onuncu Bölüm, “Evcilleştirilmiş İnsan” başlığını taşımakta; Lewis Binford ile Jacques Cauvin’in önerilerinden söz edilmektedir. Bu noktada kitabın adını aldığı “Tanrıça” ve “Boğa” figürleri de ortaya çıkmaktadır. J. Cauvin’in Kuzey Suriye’deki Mureybet kazıları sonucunda ortaya çıkan boğa boynuzları ve kadın figürinleri Neolitik Çağ öncesindeki “Semboller Devrimi” ne işaret etmektedir. O’na göre, bunlar yeni inançların oluştuğunu gösteren dinsel simgelerdir. Arkeoloji teorisyeni olarak kendini yetiştirmekte olan Ian Hodder da, prehistoryadaki sembolizm konusunu incelemek üzere davranış bilimleri konusunda çalışmalarına 1987 yılında başlar. Böylece, bir yandan da Prehistorik insanın yerleşik düzene, tarıma geçişinin nedenlerini anlamaya çalışmaktadır. Bölümün sonunda, bu konu ile ilgili olarak ulaşılan sonuçlar, Konya Otogari’ndan başlayan bir yolculukla kurgulanan öykü kapsamında okuyucuya duyurulmaktadır. On adımlık bir tablo içinde, primatlardan başlayarak, maddeler halinde insanoğlunun geçirdiği evrim, yerleşik düzene geçişi ve insan topluluklarının kökeni yansıtılmaktadır. Geline son nokta, “Kentleşme Devrimi” olarak adlandırılmakta, toplumsal sınıfların oluşumu, örgütlenme ve günümüzün “gelişmiş” uygarlığı olarak tanımlanmaktadır.

Kitabın On Birinci Bölümü (Fay Hatları ve Eve Dönüşler) kazı ekibine, onların içindeki sorunlara ayrılır. James Mellaart ile olan ilişkilere ve son olarak da Türk yetkililerin izni ile onun ve eşinin Çatalhöyük’e yaptıkları kısa ziyarete yer verilir. Bir toplantı sırasında kaybolan bir boncuğun kazıda estirdiği felaket havasından ve Roger Matthews’ın kazıdan ayrılma kararı üzerine onun yerine Shahina Farid’in geçmesi yönünde alınan karar da yine bu bölümde anlatılır.

Roger Matthews tarafından iki çalışma sezonu boyunca kazılan 1 no’lu yapının geçirdiği yapım ve kullanım evreleri ve bunların yorumu kitabın On İkinci Bölümü (Evi Yakmak) kapsamında incelenir. Çatalhöyük kazılarına yeni katılan ve kendilerine BACH= “Berkeley Archaeologists at Çatalhöyük” adını veren grubun başını çeken Ruth Tringham’ın yaşam öyküsü, kariyeri, özellikle de taş aletler üzerindeki mikro aşınma konusundaki uzmanlığı da aynı bölümde anlatılarak; onunla birlikte çalışan Rissa Russell ve Mira Stevanovic tanıtılır.

Çatalhöyük kazılarında Roger Matthews’un yerini alan Gavin Lucas’ın tanıtılmasıyla başlayan On Üçüncü Bölüm, “Her Zaman Anlık, Değişken ve Esnek” başlığını taşımaktadır. Kazının ilerleyişi, gün-

lük yaşamda zaman zaman ortaya çıkan güçlük ve tartışmalar, Shahina Farid'in höyüğü fotoğraflamak üzere Çatalhöyük'e gelen ekiple yaşadığı balonda yolculuk deneyimi anlatılır. Ancak, asıl ilginç olan, Ian Hodder'ın art-süreçsel arkeolojinin niteliği ve kazılarda uygulanacak yöntem konusundaki düşünce ve yayınlarına da yer verilmesidir. Kazılarda yaygın olarak kullanılan veri kaydı ve buluntu tanımlamanın ötesinde, sonuçlara ulaşılırken hangi etkenlerin rol oynadığı sorusunu yanıtlamaya yönelik olarak Ian Hodder'ın görüşleri de bu bölümde dile getirilmektedir.

“Uzun Sezon” ise, Çatalhöyük kazılarının 1998 yılı çalışmalarına Gavin Lucas yerine Craig Cessford'un katılımından söz edilerek başlayan On Dördüncü Bölüm'dür. Kazıda “5 no.lu yapı”nın izlerini saptamasıyla birlikte yakın doğu'nun en iyi korunmuş Neolitik yapılarından biri de ortaya çıkmış olur. Ancak, kazının ilerleyişindeki huzur, Çatalhöyük yakınlarında yapılan yoğun tarımsal sulama nedeniyle taban suyu seviyesinin alçaldığı haberinin gelmesiyle yerini telaş ve endişeye bırakır. Bu, Neolitik tabakalarda koruna gelen organik malzemeden (ahşap, sepet, dokuma vb.) yapılmış eşyanın zarar görmesi anlamına gelmekte; Çatalhöyük ciddi tehdit altında bulunmaktadır. Bu nedenle de kazıların hızlandırılması ve bir an önce ana toprağa inilmesi gerekmektedir. Böylece, sekiz ay sürmesi planlanan 1999 sezonu için ilk adımlar atılarak, bu uzun çalışma döneminin harcamalarının karşılanması için çeşitli kurumlardan katkı ve bağışlar sağlanır. 1 Nisan 1999'da önceden titizlikle hazırlanan strateji dahilinde kazılara başlanır.

On Beşinci Bölüm, “Ölüm Bizi Ayırana Kadar” başlığını taşımakta ve burada 1995-1999 yılları arasında Çatalhöyük kazılarında yapılan antropolojik çalışmalardan, bunu gerçekleştiren ekipten ve onun üyelerinden söz edilmektedir. Ölüm düşüncesinin ve korkusunun kökenleri, *homo sapiens*'le birlikte ortaya çıktığı düşünülen ölü gömme adet ve ritüelleri ve bunlarla ilgili olarak sahip olunan arkeolojik bulgular anlatılmaktadır. Moskova yakınlarındaki Sungir'de geçmişi 29.000 yıl öncesine dayanan veya Natuf Kültürü'ndeki 12.500 yıllık ölü gömme gelenekleri; Eriha ve Çayönü kazılarında saptanan insan kafatasları üzerinde uygulanan ritüellere değinilmekte; ölen bir kişinin kemiklerinin onun yaşarken nasıl biri olduğu konusunda bilgiler vermesi bakımından taşıdığı önem vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Çatalhöyük'de bulunan kemikler üzerinde yapılan çalışmalar ve elde edilen sonuçlar açıklanır. Bitkisel besinler, keçi ve koyun ağırlıklı olmak üzere et tüketen insanların kaburgalarında ev içlerinde yakılan ateş nedeniyle oluşan karbonun

izlerine de rastlanmaktadır. Hayvan topluluklarının kemiklerinin incelenmesinden çıkan sonuç ise, bunların çoğunluğunun koyun ve keçilerden oluştuğu, buna karşılık, sığırların az olduğu yönündedir.

“Tanrıça ve Boğa”nın yazarı Michael Balter’ın ilk kez 1998’de bir makale yazmak üzere Çatalhöyük’e gelmesi ve onun ve ekibinin yaptığı zooarkeoloji çalışmaları On Altıncı Bölüm’ün konusunu oluşturmakta ve bu bölüm, “Vahşiyi Evcilleştirmek” biçiminde adlandırılmaktadır. Hayvan kemiklerinden yola çıkılarak saptanması amaçlanan hayvan türleri; bunların yabani mi, evcil mi oldukları konusunun Çatalhöyük özelinde incelenmesi ve elde edilen sonuçlardan söz edilmektedir.

On Yedinci Bölüm ise, kitapla aynı adı taşır: “Tanrıça ve Boğa”. Çatalhöyük’de 2002 yılında bir küçük kadın figürünün bulunuşunun öyküsü ile başlar. Artık Çatalhöyük kazılarında elde edilen bilgilerin yorumlama zamanının geldiğinden söz edilir. Ekipten farklı uzmanların yazdıkları raporlar, bu önemli Neolitik merkezle ilgili bütün resmi ortaya koymaya başlamıştır. Örneğin, radyokarbon analizlerinden elde edilen sonuçlar, Çatalhöyük sakinlerinin yerleşim merkezine MÖ 7500 sıralarında ve belki de biraz daha erken tarihli Aşıklı’daki yerleşimden geldiklerini düşündürmektedir. Ama, Çumra çevresindeki yüzey araştırmaları bu alandaki prehistorik insan izlerinin tarihini MÖ 17.000’lere götürmektedir. Çatalhöyük yerleşiminin nüfusunun kaç olabileceği konusundaki çalışmalar ve kullanılan hesaplama yöntemleri, yapılan arkeobotanik, antropolojik saptamalar ve sonuçlarıyla ilgili yorumlara da bu bölümde yer verilmektedir. Çatalhöyük’e “ana tanrıçaya tapanlar” tarafından yapılan ziyaretlerden bir yandan söz edilirken; diğer yandan da ana tanrıça figürinleri, kültü, Çatalhöyük için boğanın ifade ettiği sembolizm gibi konularda değerlendirmeler yapılmaktadır. Bölümün sonunda eğlenceli bir hikaye olarak ekipten Ayfer Bartu ile nişanlısı için düzenlenen temsili evlilik töreni bağlamında, farklı ülkelerden gelen insanların bir arada yaşama ve işler yapma geleneğinin modern devamlılığına değinilmektedir.

“Tanrıça ve Boğa” kitabı, On Sekizinci Bölüm “Sonsöz” ve On Dokuzuncu Bölüm “Teşekkür” ile son bulmaktadır.

“Tanrıça ve Boğa”, Çatalhöyük son dönem kazılarını yoktan var eden ekibin, üyelerinin, ilgi alanlarının, kazıda gösterdikleri performansın romanıdır. Her birinin doğdukları günden başlayarak aileleri, içinde büyüdükleri ortamlar, eğitim durumları, mesleki deneyimleri içtenlikle anlatılır kitapta. Nasıl olup da Çatalhöyük ekibine katıldıkları, kazıda hangi konularda çalıştıkları, başarıları, mutlulukları, mutsuzlukları, hat-

ta yeri geldiğinde düş kırıklıkları bile anlatılır. Ancak, bunlar ele alınırken, kişisel sulara gezinmek sınırları içinde kalmaz yazar Michael Balter. Çatalhöyük'te hangi bilimsel sorunlara yanıt arandığı, bunların nasıl çözümlenmeye çalışıldığının da ayrıntıları yer alır. Böylece, okuyucu bir yandan arkeolojiyle, diğer yandan da arkeologla tanışır.

Selen Hırçın Riegel'in güzel çevirisi, John-Gordon Swogger'in resimleriyle zenginleşen kitabın sonundaki fotoğraflar okuyucuyu Çatalhöyük kazısının kahramanlarıyla tanıştıır. Tanrıça ve Boğa'nın özenle hazırlanmış bir dizine ve en önemlisi de son derece ayrıntılı bir kaynakçaya sahip olması, yapıtın bilimsel anlam ve önemini arttırmakta; onu düz bir anlatı değil, bilimsel değere sahip bir kitap haline getirmektedir. Bu bakımdan da arkeologlar, öğrenciler ve konuya ilgi duyanlar için önerilebilecek, değerli bir yapıttır.